

Oryantalist David George Hogarth'ın Hayatı ve İngiliz İstihbarat Birimi ile İlişkisi*

Mübarek İPEK¹

Öz

19. ve 20. yüzyıllarda Osmanlı coğrafyasına çok sayıda Avrupalı oryantalist gelmiştir. Bazı oryantalistler seyahat ve akademik araştırma yapmak için gelmişken, bir kısmı ise ülkelerinin siyasi ve askeri çıkarları adına istihbarat bilgisi toplamak için Osmanlı topraklarında bulunmuşlardır. Bu yüzyıllarda Osmanlı coğrafyasına gelenler arasında İngiliz oryantalist David George Hogarth da bulunmaktaydı. O, yaşadığı dönemde yazdığı değerli eserler ve keşiflerle dolu arkeolojik çalışmalarıyla entelektüel ve akademik toplulukların dikkatlerini üzerine çekmeyi sağladı. Akademik araştırmalarında kazandığı ün dışında I. Dünya Savaşı'nda subay olarak ülkesi için Arabistan'da verdiği mücadele ona olan ilgiyi daha da artmasını sebep oldu. Ölümünden sonra Hogarth'ın hayatı ve İngiliz istihbaratıyla bağlantısı üzerine çeşitli araştırmalar yapılmış, fakat Hogarth'ın bu yönü üzerine yapılan bazı çalışmalarda eksik ve hatalı bilgilerin olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma Hogarth'ın yaşam serüveni ve istihbarat birimiyle olan ilişkisi üzerine hatalı ve eksik bilgilerin düzeltilmesi ve doğru bilgilere ulaşmak için hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: D.G. Hogarth, Oryantalizm, Arkeoloji, İstihbarat, Arşiv Kayıtları

* Bu makale, Mübarek İpek'in Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda devam eden "David George Hogarth'ın Oryantalist Yönü ve Britanya'nın Ortadoğu Siyasetindeki Rolü (1862-1927) adlı doktora tezi hazırlanırken erişilen arşiv kayıtlarından üretilmiştir. Tez çalışması Türk Tarih Kurumu ve Oxford Üniversitesi The Martin Harrison doktora araştırma burs komisyonu tarafından desteklenmektedir.

¹ Doktora öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, mubarekipek@hotmail.com, [ORCID: 0000-0001-7184-1681](https://orcid.org/0000-0001-7184-1681).

The Life of the Orientalist David George Hogarth and His Relations with the British Intelligence Service

Abstract

In the 19th and 20th centuries, many European orientalists came to the Ottoman lands. While some of them came to the Ottoman lands for traveling and academic research, others were there to gather intelligence information for the political and military interests of their countries. Among those who came to the Ottoman geography in these centuries was the British orientalist David George Hogarth. He attracted the attention of the intellectual and academic communities with his valuable works and archaeological studies full of discoveries. In addition to his reputation for academic research, his service as an officer in World War I fighting for his country in Arabia further increased the interest in him. After his death, various studies have been conducted on Hogarth's life and his connection with British intelligence, but some studies on this aspect of Hogarth have been found to be incomplete and inaccurate. This study has been prepared in order to correct the missing and erroneous information on Hogarth's life adventure and his relationship with the intelligence unit and to reach accurate information.

Keywords: D.G. Hogarth, Orientalism, Archaeology, Intelligence, Archival Records

Extended Abstract

D. G. Hogarth was one of the influential orientalists who lived in England between 1862 and 1927. After graduating from Oxford University, he came to the Middle East and Balkan geography for his academic research. Between 1886 and 1914, he conducted multiple archaeological excavations and surface surveys within the borders of the Ottoman Empire. He worked on the Hittite Empire, Ancient Greek and Egyptian civilization, and collected and published information about Ottoman society and the Islamic religion. He played a role in raising young Englishmen such as Thomas Edward Lawrence, Getrude Bell, Charles Leonardo Woolley and Reginald Campbell Thompson. During World War I, he served as an intelligence officer in the Arab office in Egypt against the Ottoman Empire and contributed to the shaping and progress of the Arab rebellion. After the war, he attended the Paris Peace Conference and wrote some reports to protect his country's interests during the peace conference. In short, orientalist Hogarth made valuable contributions to archaeology, history, geography and Britain's Middle East policy. Numerous works have been written about the life, personality, academic studies, relationship with the intelligence unit and activities during the war of Hogarth, who left his mark in history. However, some studies describing his life and his relationship with the intelligence unit contain incomplete or inconsistent information. For example, some researchers such as Colin Simpson, Philip Kingtley, H. V. F. Winstone, David Fromkin, Polly A. Mohs, Mim Kemal Öke and Elif Gizem Polat claimed in their works that Hogarth worked for British intelligence while doing his scientific studies in the Middle East before the war. Some

writers, such as Bruce Westrate and Richard Aldington, are of the opinion that since the information about Hogarth's life is limited, it is not known who he really was (Westrate, 1992: 52; Aldington, 1955: 75).

In this study, the issue of whether the claims and opinions put forward about Hogarth are true or not is discussed. First, the origins of the claims and opinions put forward by the authors were examined. The examinations showed that the authors' opinions about Hogarth included inconsistent information that was not based on archive records. In addition, it is seen that the inconsistent information created by the authors about Hogarth's life and that he worked for intelligence before the war is accepted and used as accurate information in other academic and non-academic works. In this context, in order to correct these mistakes about Hogarth's life and his relationship with the intelligence unit, archive documents in different institutions were scanned and an interview with Hogarth's grandson, Prof Caroline Barron were held. Information in archive documents and the new findings provided by Caroline Barron, Hogarth's life and his relationship with the intelligence unit have been reviewed. In the light of new information in order to know and understand Hogarth correctly; Information about his family, education, academic career, works and archaeological studies will be given. After this information is given, the issue of Hogarth's connection with the intelligence service will also be discussed.

There have been numerous studies on Hogarth's life, personality and his connections with British intelligence. Under these headings, it is understood that most of the studies on Hogarth have incomplete, ambiguous and inconsistent information. In order to correct this inconsistent and incomplete information and to reach the correct information, David George Hogarth's life and his relationship with British intelligence have been included in this study again. In the light of the new information, information about where Hogarth was born, who his family members were and in which institutions he was educated is given. The archaeological studies he participated in and headed between 1886 and 1914 in the Ottoman and Greek geography are mentioned. His contributions to the world of academia are mentioned. At the end of the article, Hogarth's relationship with British intelligence is discussed. Hogarth's relationship with intelligence was one of the most questionable issues in the minds. Most modern scholars have argued that Hogarth's academic work between 1886 and 1914 was conducted under the umbrella of the intelligence service. An attempt has been made to provide information on how he was connected to intelligence before and after the war. In the light of the information provided based on archival records, it is understood that he had an unofficial connection before the war. During the war, he worked officially for intelligence in Egypt. It has been determined that the claims of modern researchers that Hogarth collected information for intelligence while doing his academic studies are not true. In short, this study has tried to provide accurate information about Hogarth's life and his relationship with intelligence based on archival documents.

Giriş

D. G. Hogarth, 1862-1927 yılları arasında İngiltere’de yaşamış etkili oryantalistlerden birisi idi. Oxford Üniversitesi’nden mezun olduktan sonra akademik araştırmaları için Orta Doğu ve Balkan coğrafyasına geldi. 1886-1914 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde birden fazla arkeolojik kazı ve yüzey araştırması yaptı. Hitit İmparatorluğu, Eski Yunan ve Mısır uygarlığı konuları üzerine çalıştı, Osmanlı toplumu ve İslam dini hakkında bilgi toplayıp yayınladı. Thomas Edward Lawrence, Getrude Bell, Charles Leonardo Woolley ve Reginald Campbell Thompson gibi genç İngilizlerin yetişmesinde rol oynadı. I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’ne karşı Mısır’da Arap bürosunda istihbarat subayı olarak görev aldı ve Arap isyanının şekillenmesine ve ilerlemesine katkı sağladı. Savaş sonrasında Paris Barış Konferansı’na katıldı ve barış konferansı esnasında ülkesinin çıkarlarını korumak için bazı raporlar kaleme aldı. Kısacası oryantalist Hogarth’ın arkeoloji, tarih, coğrafya ve Britanya’nın Orta Doğu siyasetine değerli katkıları oldu. Tarihte iz bırakmış Hogarth’ın hayatı, kişiliği, akademik çalışmaları, istihbarat birimiyle ilişkisi ve savaş dönemindeki faaliyetleri hakkında sayısızca eser kaleme alınmıştır. Fakat onun hayatını ve istihbarat birimiyle ilişkisi anlatan bazı çalışmalarda eksik veya tutarsız bilgiler yer almaktadır. Örneğin Colin Simpson, Philip Kingtley, H. V. F. Winstone, David Fromkin, Polly A. Mohs, Mim Kemal Öke ve Elif Gizem Polat gibi bazı araştırmacılar eserlerinde Hogarth’ın savaştan önce Orta Doğu’da bilimsel çalışmalarını yaparken İngiliz istihbaratı için çalıştığını iddia etmişlerdir.² Bruce Westrate ve Richard Aldington gibi kimi yazarlar Hogarth’ın hayatı hakkında bilgilerin sınırlı olduğu için gerçekte kim olduğunun bilinmediği görüşündedirler (Westrate, 1992: 52; Aldington, 1955: 75).

Bu çalışma da Hogarth hakkında ileri sürülen iddiaların ve görüşlerin doğru olup olmadığı konusu ele alınmaktadır. İlk önce yazarlar tarafından ileri sürülen iddia ve görüşlerin kökeninin ne olduğu incelenmiştir. Yapılan incelemelerde yazarların Hogarth hakkında dillendirdikleri görüşlerde arşiv kayıtlarına dayanmayan tutarsız bilgiler ileri sürüldüğü görülmüştür. Ayrıca yazarların Hogarth’ın hayatı ve savaştan önce istihbarat için çalıştığı şeklinde oluşturdukları tutarsız bilgilerin, akademik ve akademik olmayan diğer eserlerde doğru bilgi olarak kabul edilip kullanıldığı görülmektedir. Bu çerçevede Hogarth’ın hayatı ve istihbarat birimi ile ilişkisi hakkındaki bu yanlışları düzeltmek için farklı kurumlardaki arşiv belgeleri taranmış ve Hogarth’ın torunu olan Prof. Dr. Caroline Barron’la görüşmeler yapılmıştır. Arşiv belgelerindeki bilgiler ve Prof. Dr. Caroline Barron’ın sağlamış olduğu yeni bulgular ışığında Hogarth’ın hayatı ve istihbarat birimiyle olan ilişkisi tekrar gözden geçirilmiştir. Hogarth’ı doğru tanımak ve anlamak için yeni bilgiler ışığında; aile bilgisi, eğitimi, akademik kariyeri, eserleri ve arkeolojik çalışmaları üzerine bilgiler verilecektir. Bu bilgiler verildikten sonra

² Yukarıda isimleri yazılan yazarların her birinin Hogarth hakkındaki görüş ve iddialarının neler olduğu daha sonraki sayfalarda detaylı şekilde açıklanacaktır.

Hogarth'ın istihbarat servisiyle ne gibi bağlantısının olduğu konusu da ele alınacaktır.

1. Biyografisi

Hogarth, 23 Mayıs 1862 yılında İngiltere'nin Lincolnshire şehrine bağlı Barton kasabasında doğdu. Babası Rahip George ve annesi Jane Elizabeth 1860 yılında evlendiler. Çiftin toplam on dört çocuğu oldu.³ Hogarth çifti çocuklarına Fransızca, Latince, İtalyanca yanında dini bilgileri de öğrettiler. Hogarth, babası kasabadaki bir kilisede rahip olarak görev yaptığından dolayı çocukluğunun büyük kısmını kilisede geçirdi ve kilise işlerinde babasına yardım etti. Ailesi geçimini tarımla sağlamaktaydı; fakat aile nüfusları çok olduğu için geçim sıkıntısı yaşadılar. Geçim sıkıntısı Hogarth'ın işe başlayacağı tarih olan 1909 yılına kadar önündeki engel olarak devam etti. Aile üyeleri arasında Mary Henrietta ve Janet Elizabeth Courtney sahip oldukları meslekleri sayesinde kendi branşlarında tanınmış kişiler arasında yer aldılar. Mary mimar ve yazardı. Janet da ablası gibi yazarlık mesleğini yaptı ve yaşadığı dönemde İngiltere'de önemli feminist yazarların arasında yer aldı. Janet, Çöl Kraliçesi lakabını alan G. Bell'in yakın arkadaşıydı ve Janet arkadaşı G. Bell'in, abisiyle tanışmasını sağladı (MCA: P452/OTH/3/14; Garnett, 1938: 97; Magdalen College, D. G. Hogarth Conference: 2021; Prof. Dr. Caroline Barron'la yapılan kişisel görüşmeden, 05.07.2021).

Hogarth, lise eğitimine kadar ailesiyle beraber Barton'da yaşadı. Üniversite yıllarında tanıştığı Laura ile nişanlandı, Laura ile altı yıl nişanlı kaldıktan sonra 1894 yılında evlendiler (Courtney, 1931: 3). 1901'de Hogarth'ın tek çocuğu olan William Billy doğdu. William'ın yaptığı evlilikten ise sadece Caroline (1940) doğmuştur. Hogarth, akademik çalışmalardan ve savaş döneminde aldığı görevlerden dolayı eşi ve çocuğuna fazla zaman ayıramamıştır (Prof. Dr. Caroline Barron'la yapılan kişisel görüşmeden, 05.07.2021). Ailesinden uzakta kaldığı sürede ailesini ihmal etmemiş ara sıra eşine, çocuğuna, annesine ve kardeşine mektuplar yollamıştır. Uzun yıllar boyunca farklı coğrafyalarda yaptığı araştırmalar ve görevler esnasında çok defa hastalandı. Kötü ve zor şartlar altındaki yaşantısından dolayı vücudunun zayıfladığı anlaşılmaktadır. Kız kardeşi Janet abisinin savaştan döndükten sonra zayıfladığını ve eski görünümünden eser kalmadığını belirtmiştir (Courtney, 1931: 3). T. E. Lawrence, hocasının 1924 yılından itibaren hastalandığını ve hastalığı yüzünden güçten düşmeye başladığını söylemiştir (Mack, 1998: 58-59). Hogarth, 1927 yılının ekim ayında kalp rahatsızlığı artması sonucu müzedeki işinden izin aldı (MCA:P452/OTH/1/4). Arkeolog, klasik

³ George ve Jane'nin üç erkek çocuğu doğum esnasında ve üç kız çocuğu da 1874'teki difteri (kuşpalazı) salgınında ölmüştür. Kalan çocukların isimleri Mary Henrietta, David George, Janet Elizabeth (evlendikten sonra Courtney soyadını almıştır), Edith Cecilia, Charles James, Gertrude Maud (Maud ismiyle biliniyor), Mildred Agnes ve Alice June'dir (Prof. Dr. Caroline Barron'la yapılan kişisel görüşmeden, 05.07.2021).

⁴ Makalede Oxford Üniversitesi Magdalen College arşivlerindeki belgelerin kullanımı ve izni: By Kind Permission of The President and Fellows, Magdalen College Oxford tarafından verilmiştir.

tarihçi, akademisyen, gezgin, coğrafyacı, müzeci, yazar ve savaş döneminde istihbarat subayı olarak görevlerde bulunan Hogarth, 6 Kasım 1927 yılında öldü.

1.1. Eğitimi ve Akademik Çalışmaları

1872 yılında büyüdüğü yere yakın Stevenage kasabasında, ilköğretimini tamamladı ve ortaöğretimini de aynı yerde bitirdi (Gill, 2004: 538; Magdalen College, D. G. Hogarth Conference: 2021). 1876-1880 yılları arasında Winchester Koleji'ni (lise eğitimi) bitiren Hogarth,⁵ 1881 yılında Cambridge Üniversitesi'nin bursluluk sınavına katıldı, fakat sınavda başarısız oldu. Aynı yıl Oxford Üniversitesi bünyesindeki Magdalen College'de lisans eğitimine başladı, 1882 ve 1885 yılları arasında başarılarından dolayı üniversitesinden ödüller kazandı. 1885 yılında *Phillip and Alexander*⁶ adlı çalışması ile Magdalen College'den mezun olduktan sonra 1886 yılında Oxford Üniversitesi'nin bünyesinde verilen Craven araştırma⁷ bursuna seçildi (GB165-0147-Hogarth Collection). 1887 yılında arkeolog William Mitchell Ramsey ile Anadolu'da bir araştırma gezisine katıldı (Boyar, 2002: 99). W. M. Ramsay ile yaptığı araştırmalar Hogarth'a arkeoloji çalışmalarında büyük yarar sağlamış, araştırmalar esnasında eski eserler hakkında nasıl fotoğraf çekeceğini, not alacağını ve hangi yöntemler ışığında arkeolojik veri toplayacağını öğrenmiştir. Kazandığı deneyimden sonra 1888 yılında Kıbrıs'taki Paphos⁸ antik liman kenti kazısına katılan, fakat kazıdan memnun olmayan Hogarth, kazıdan ayrılarak kendi başına Kıbrıs'taki antik kentleri dolaşmış ve notlar almıştır. Bir yıl sonra Kıbrıs üzerine aldığı notları *Devia Cypria*⁹ adı altında kitap şeklinde yayınlamıştır (Hogarth, 1889: 1-119). Bu kitap onun ilk akademik çalışmasıdır.

1890 yılında Ramsay'le beraber tekrar Yakınoğu'ya ziyarete gelip araştırmalar yapan Hogarth, bu esnada hastalandı; fakat yine de çalışmalarına devam etti. 1893-1895 yılları arasında The Egypt Exploration Fund adına Mısır'da bazı araştırmalarda bulundu. 1894 yılında arkeolog Henri Edouard Naville ile beraber Queen Hatshepsut at Deir el-Bahri tapınağında kazı yaptı. 1896 yılında arkeolog Bernard P. Grenfell ve Arthur S. Hunt ile beraber Mısır'daki araştırmalara devam etti. Hogarth, Bernand ve Arthur Mısır'daki araştırmalarını *Fayum Towns and Their Papyri*¹⁰ adlı kitapta yayımladılar. Mısır'da kaldığı ilk kazı sezonlarında Arapçayı da öğrendi (Hall, 1928: 128). 1897-1900 yılları arasında

⁵ Farklı kaynaklarda Puclic School at Winchester okulundan 1881 de mezun olduğu yazmaktadır.

⁶ Bu çalışması daha sonra 1897 yılında kitap olarak basılmıştır.

⁷ Bu burs Oxford Üniversitesi bünyesinde yer alan Magdalen College tarafından verilmekteydi. Bursu ilk kazanan kişi D. G. Hogarth olmuştur. Bursu kazanan araştırmacılar saygın ve bilgili kişiler arasında gösterilmekteydi. Daha sonra pek çok İngiliz araştırmacı bu bursu kazanarak Osmanlı coğrafyasına araştırmalara gelmiştir. Burs ile ilgili detaylı bilgi için bkz. <http://bsahistory.blogspot.com/2008/02/oxford-and-craven-university.html>. Erişim Tarihi: 01.05.2021.

⁸ Kıbrıs'taki Baf şehri kastedilmektedir.

⁹ Bu kitap Hogarth'ın master tezi olarak Oxford Üniversitesi'nde kabul edilmiştir.

¹⁰ Bernard P. Grenfell, Arthur S. Hunt, David G. Hogarth, "Fayum Towns and Their Papyri, The Egypt Exploration Fund (E.E.F.), London 1900.

Atina'daki British School adlı arkeoloji kuruluşunun müdürlüğünü üstlendi. 1899 yılında Mısır'daki Naukratis antik kentinde ve Milos adasında araştırmalarda bulundu. 1899'da ünlü arkeolog Arthur Evans'ın Girit'teki Knossos ve Zakro kazısında yer aldı. 1901 yılında Zakro antik kenti kazısından ayrılarak 1903 yılına (yaz aylarında) kadar Mısır'daki Naukratis antik kenti kazılarına katıldı. 1904-1905 yıllarında British Museum adına Efes Artemis Tapınağı kazılarını yönetti. Tapınağın MÖ 600'e tarihlenen ilk evresine ait tabaka kazısını yapan Hogarth, dünyanın yedi harikasından biri sayılan ve daha geç dönemde MÖ 560-550 arasında yapılan esas tapınağını buldu (Hogarth, 1910: 66; Yüce, 2015: 176; Death of Archeologist: 1927; British Empire: D. G. Hogarth; Waterhouse: 1986: 10). 1906 ve 1907 yılının kış aylarında Mısır'a döndü ve Asyut antik şehrinde kazı yaptı. 1909'da Sir Arthur Evans, Ashmolen Müzesi'nden emekli olunca müze müdürlüğüne atandı. Müze müdürlüğü görevini vefat edene kadar sürdürdü (Breasted, 1928: 161). 1911-1914 yılları arasında Karkamış antik kentinde kazı yaptı.

Hogarth, 25 Ekim 1915 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla deniz kuvvetlerine (gönüllü) istihbarat subayı olarak atandı ve aynı yıl içinde Mısır'da istihbarat ve savaş ofisi için bilgiler topladı (TNA, FO 882, ARB/15/2: 1915; TNA, ADM, 337/120/308: 156; MCA, P452/PER/4/4/5: 1915). 25 Mart 1916 tarihinde Kahire'deki Arap Bürosu'nun vekil müdür sorumlusu oldu (BL, IOR/R/20/A/1569: 1916). Ağustos 1916'da vekillik görevinden ayrıldı, fakat danışman olarak Arap Bürosu'nda 1919 yılına kadar çalıştı (BL, Dosya: IOR/R/20/A/1569: 1916). I. Dünya Savaşı sürerken bilim adına yaptığı araştırmalardan ötürü Oxford Üniversitesi'nden 1918 yılında doktora ünvanı ve savaşta göstermiş olduğu üstün başarı için de The Royal Geographical Society'den altın madalya aldı (Kenton, 1967: 423). Savaşın sona ermesiyle 18 Mart 1919 tarihinde General Allenby ile beraber Paris Barış Konferansı'na katıldı (MEC, File 4, 4/12: 23.03. 1919; GB/1/1/1/28/4: 16.03.1919). Konferansta İngiltere'nin "Ortadoğu Bürosu" komiseri olarak görev yaptı ve barış konferansı devam ettiği sırada 23 Mayıs 1919'da komiserlik görevinden ayrılarak İngiltere'ye döndü (BL, IOR/L/MIL/17/5/332: 18.04.1919.; MCA, P452/OTH/3/1/2.). 1 Temmuz 1919 yılında subaylık görevinden istifa ettikten sonra Oxford'taki görevine devam etti (Perry, 2000: 62). Ömrünün son yıllarında The Royal Geographical Society ve The Ashmolean Museum'da yöneticilik görevlerinde çalıştı.

Hogarth'ın hayat serüveninde gizli veya saklı bir şeyin olmadığı verilen bilgiler ışığında anlaşılmaktadır. B. Westrate ve R. Aldington'ın Hogarth'ın hayatı hakkında ileri sürdükleri görüşlerinde hatalı olduğu anlaşılmaktadır. Hogarth'ın hayatı hakkında yüksek lisans tezi yazan J. Aurelia Perry, bazı modern çalışmacılar tarafından dile getirilen Hogarth'ın hayatı hakkında bilgilerin sınırlı olduğu şeklindeki düşünce ve görüşlerin T. E. Lawrence'dan kaynakladığını düşünmektedir (Perry, 2010: 2). Hogarth'ın eşi Laura, Lawrence'den Hogarth'ın biyografisini yazmasını rica etmiştir, fakat Lawrence, hocasının eşine Hogarth ile ilgili bilgilerin sınırlı olduğunu ve bu nedenle de onun hakkında biyografi yazmanın zor olacağını belirtmiştir (Perry, 2010: 2). Perry'e göre, Lawrence'ın bu

tutumundan yola çıkan pek çok modern araştırmacı ona atıf yaparak Hogarth hakkında bilgi eksikliği olduğunu söylemiştir (Perry, 2010: 2). Perry'nin ileri sürdüğü görüşlerinde doğruluk payı olabilir. Son yıllara kadar Hogarth'ın hayatı bilinmemesi veya onun hayatı hakkında aktarılan bilgiler de eksik yanların kalmasında başka unsurlarda olduğu düşünülmektedir.

2019 yılına kadar Hogarth'ın hayatının modern araştırmacılar tarafından tam olarak bilinmemesinin sebepleri arasında: Hayatını ve çalışmalarını kapsayan günlükleri, mektupları, aile soy ağacı bilgisi, fotoğraf albümleri vd. belgelerin resmi arşivlerde yer almaması bu durumun ortaya çıkmasının nedeni olarak görülebilir. Ona ait arşiv belgeleri Hogarth öldükten sonra eşi Laura daha sonra tek çocuğu olan William Billy tarafından muhafaza edilmiştir. William'ın ölmesiyle de arşiv kayıtları kızı Prof. Dr. Caroline kalmıştır (Prof. Dr. Caroline Barron'la yapılan kişisel görüşmeden, 05.07.2021). Hogarth'ın ait arşiv belgeleri ailesinde kaldığı için çoğu araştırmacı bu arşivlere ulaşamamaktaydı. Prof. Dr. Caroline elindeki arşiv belgelerini 2019 yılında büyükbabasının mezun olduğu Oxford Üniversitesi Magdalen College arşivine bağışlamıştır. Magdalen College Arşiv Departmanı'da, Prof. Dr. Caroline'in verdiği arşiv belgelerini kullanarak Hogarth'ın hayatını ve çalışmalarını kapsayan arşiv dosyasını (Dosyanın numarası: P452'dir) hazırladı. Daha sonra kolejin arşiv görevlileri farklı araştırmacı ve arşiv birimlerinden topladıkları diğer arşiv materyallerini de toplayarak dosyaya eklediler. Ayrıca Hogarth'ın el yazısı günlükleri ve mektupları Magdalen College arşivinde görevli Dr. Lucy Smith¹¹ tarafından matbu yazıya çevrilmektedir (Dr. Lucy Smith ile yapılan görüşmeden, 24.01.2023). Magdalen College arşivindeki dokümanlar sayesinde Hogarth'ın çocukluğundan ölümüne kadar ki bilgilerinin olduğu belgelere ulaşma imkanı artık mümkün olmuştur.

Hogarth'ın eserleri Orta Doğu coğrafyası ve tarihi açısından önemli kaynaklar arasındadır. Özellikle Anadolu'da yaptığı araştırmalar son dönem Osmanlı tarihi için kayda değer önem taşımaktadır. Anadolu ve diğer bölgelerde gittiği yerlerde halkla ve yerel Osmanlı yöneticileriyle temaslarda bulunmuş, burada kazandığı deneyimleri kitaplarında konu edinmiştir. Gözlemleri dışında arkeolojik kazılardaki notlarını ve raporlarını kitap haline getirip yayınlayarak arkeoloji bilimine katkı sağlamıştır. Eserlerinde genel olarak Antik Yunan, Mısır ve Hitit uygarlıklarını konu almış; Arabistan, Balkanlar, Anadolu ve Mezopotamya'nın coğrafyasını ve tarihini anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca eserleri kişilik özelliğini, bilimsel ve oryantalist fikirlerini doğru şekilde yorumlaması için en önemli arşiv kaynaklarıdır. Eserlerine bakmadan onun hakkında yapılacak yorumların veya fikir yürütmelerinin eksik kalacağı rahat bir şekilde söylenebilir.

¹¹ Makale de kullanılan Hogarth'ın günlük ve mektuplarının bazılarında okuyamadığım kelimeler ve yerlerde Dr. Lucy Smith'ten yardım aldım. Destek ve yardımlarından dolayı Dr. Lucy Smith'e burada teşekkür etmeyi borç bilirim.

2. İngiliz İstihbarat Servisi ile İlişkisi: İstihbaratla Resmi Olmayan İlk Temasları

Gazeteci yazar C. Simpson (1908-1983) arkadaşı Leonard Russell'e göndermiş olduğu tarihsiz mektupta Hogarth'ın hayatı boyunca İngiliz istihbaratının kıdemli üyesi olduğunu yazmıştır (Presgrove, 1979: 306). Ayrıca C. Simpson ve P. Knightley tarafından yazılan *The Secret Lives of Lawrence of Arabia* (Lavrens'in Gizli Hayatı) adlı eserde Hogarth'ın istihbarat biriminin arka odasındaki gizli elemanlardan birisi olduğu ileri sürülmüştür. Hogarth'ın istihbarat için tuttuğu notların daha sonra imha edildiğini de iddia etmişlerdir (Knightley, Simpson, 1969: 20). C. Simpson ve P. Knightley'in iddialarından Hogarth'ın sanki hayatı boyunca istihbarat için çalıştığı anlamı çıkmaktadır. Bir şahsın sürekli istihbarat adına çalışması, istihbarat biriminin daimi üyesi ve istihbaratın kıdemli üyesi olması için de istihbarat kurumundan eğitim almış olması gerekmektedir. Nitekim Hogarth'ın nerde büyüdüğü ve hangi eğitim kurumlarında okuduğu yukarıda açık şekilde belirtilmiştir. Hogarth'ın istihbaratın seçilmiş ve eğitim almış üyesi olduğuna dair şu ana kadar resmi olarak herhangi bir arşiv belgesine ulaşılmamıştır. Fakat babasının ve etrafındaki dostlarının istihbaratla bağlantılı kişiler olduğu bilinmektedir.

Hogarth'ın babası, Orta Doğu'da istihbarat görevindeyken öldürülen Prof. Dr. Edward Henry Palmer (1840-1882) ve 1914-1919 yılları arasında İngiltere'nin Amirallik istihbaratının direktörü olan William Reginald Hall'ın (1870-1943) kayınpederi olan peder Henry Thomas Armfield'in yakın arkadaşıydı (Aydın, 2020: 52-53; Winstone, 1982: 40-44; Westrate, 1992: 44). Babası vasıtasıyla W. R. Hall ile tanıştığı düşünülmektedir. W. R. Hall, Hogarth ölene kadar onun en yakın dostlarından birisi olmuştur. Hogarth lisede okurken Edward Grey (1862-1933) ile tanışmıştır. E. Grey 1905'ten 1916 yılına kadar İngiltere'nin Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Savaş öncesinde ve savaş esnasında irtibatla kalmışlardır. Dışişleri bakanlığında E. Grey'in dışında başka arkadaşları da bulunmaktaydı. Dışişleri bakanlığında istihbarat bilgilerini sunmak için çalışmış ve Orta Doğu üzerine bilgisi olan Ignatius Valentine Chirol (1852-1929) da onun yakın arkadaşıydı. Oxford'ta okurken üniversitenin Arapça kürsüsü başkanı Dr. David Margoliouth ile tanışmış ve daha sonra yakın ilişki içinde olmuştur. D. Margoliouth ise 1896'dan beri Orta Doğu'daki istihbarat çalışmaları için muhtemel adayları değerlendirmek ve işe almakla meşgul olan askeri istihbarat müdürünün özel danışmanı olan London School of Oriental Studies'in başkanı Denison Ross ile bağlantılıydı (Winstone, 1982: 41-42). Verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere Hogarth'ın lisans eğitimini bitirene kadar (1885) istihbaratla resmi olarak bir bağlantısının olmadığı fakat istihbaratla yakın temasta olan kişilerle bağlantısı bulunduğu anlaşılmaktadır.

2.1. Akademik Araştırmalarının İstihbaratla İlişkisi

E. G. Polat, Hogarth ve ekibinin 1876-1918 yılları arasında Orta Doğu'da yaptığı araştırmalar esnasında istihbarat için çalıştığı veya istihbarat birimine

dolaylı yoldan bilimsel destek verdiğini dair iki eser kaleme almıştır (Polat, 2022: 433-437; Polat, 2023: 20-59). E. G. Polat yazdığı iki eser de, İngiliz ekibinin Osmanlı devletinden kazı ve yüzey araştırmaları için aldığı izinler ve Osmanlı istihbarat birimi elemanlarının arkeolog ekibini takip ettiklerine dair yazdıkları raporların olduğu arşiv kayıtlarına değinmiştir. E. G. Polat, arşiv bilgilerinde geçen Osmanlı polisi ve istihbarat elemanlarının sürekli şekilde Hogarth ve ekibini takip etmesini şüpheli görmüş ve arkeolog ekibin istihbarat elemanları oldukları için Osmanlı kolluk kuvvetleri tarafından takip edildiğini düşünmüştür. Ayrıca arkeolog ekibin bilimsel çalışmaları esnasında tuttıkları notların ve çizdikleri bazı haritaların savaş başladıktan sonra istihbarat birimi tarafından kullanılmasına dayanarak Hogarth ve arkadaşlarının istihbarat için çalıştığını iddia etmiştir (Polat, 2022: 433-437; Polat, 2023: 20-59). E. G. Polat'ın eserlerinde kullandığı arşiv kayıtları üzerinde yapılan incelemede Hogarth'ın ajan olarak çalıştığına dair bulgu bulunmamıştır (Polat'ın eserlerinde kullanmış olduğu Osmanlı arşiv belgeleri: BOA: DH. ŞFR. Dosya No: 165, Gömlek No: 103, Rumi 13.02.1310; DH. MKT. Dosya No: 2067, Gömlek No: 16 Hicri 03.11.1311.; İ. MF. Dosya No: 16, Gömlek No: 51, Hicri 28.10.1328.; BEO. Dosya No: 3819, Gömlek No: 286414, Hicri 03.11.1328.; MF. MKT. Dosya No: 1168, Gömlek No: 13, Hicri 14.03.1329.; DH. İD. Dosya No: 28, Gömlek No: 11, Hicri 19.03.1329.; İ. MF. Dosya No: 20, Gömlek No: 8, Hicri 18.08.1330.; BEO. Dosya No: 4069, Gömlek No: 305123, Hicri 21.08.1330.; HR. SYS. Dosya No: 2218, Gömlek No: 8, Miladi 08.09.1915.)

E. G. Polat'ın, arkeolog ekibinin bilimsel çalışmalardaki dokümanlarının savaş esnasında istihbarat tarafından kullanıldığı tabiri doğrudur.¹² Fakat Polat'ın görmediği ve gözden kaçırmış olduğu ayrıntılar bulunmaktadır. Hogarth, bilimsel çalışmalarında tuttuğu not ve çizimlerini daha önce herkese açık şekilde makale ve kitaplarında yayınlamıştır (Hogarth, 1896: 1-206.; Hogarth, Munro, 1893: 644-739.; Hogarth, 1902: 462-473.; Hogarth, 1910: 1-175.; Hogarth, 1915: 457-467). Hogarth'ın yayınlamış olduğu haritaların bir kısmı daha sonra istihbarat birimi tarafından da kullanılmıştır. E. G. Polat'ın, Hogarth tarafından savaştan önce farklı tarihlerde yayınlamış olan bildiri, makale ve kitaplarda yer alan notları ve çizimleri görmediği anlaşılmaktadır. E. G. Polat'ın, İngiliz ekibi için ileri sürdüğü görüşlerinde hatalı yaklaşımlar da bulunduğunu gösterecek arşiv belgesi de vardır. Hogarth 1894 yılında Anadolu'da araştırma yaptığı sırada onu takip eden Osmanlı polisi tarafından rapor tutulmuştur. Raporla arkeolog ekibin, gizli bilgi toplamak ve Ermeni olayları için Anadolu'ya gelmedikleri, Hogarth ve ekibinin eski eserleri araştırmak için bölgede oldukları bildirilmiştir (BOA, DH. MKT, Dosya 214/ Gömlek 36, 03.09.1311: 1-24). Osmanlı arşivindeki bu bilgi Hogarth'ın Osmanlı topraklarında istihbarat bilgisi toplamak için çalışmadığını gösteren örnekler arasında gösterilebilir.

¹² İstihbarat biriminin savaş esnasında Hogarth'ın notlarından nasıl faydalandığı konusu aşağıda detaylı şekilde açıklanacaktır.

C. Simpson, P. Kingtley, D. Fromkin, Polly A. Mohs, H. V. F. Winstone ve M. K. Öke; Hogarth ve ekibinin istihbarat için çalıştığı hakkında iddiaları, İngiliz ekibinin 1908'deki Suriye çevresindeki yüzey araştırması ve 1911-1914 yılları arasında Karkamış Antik kentindeki yaptıkları kazılar üzerine olmuştur. Konunun açıklığa kavuşturulması amacıyla İngiliz ekibin neden yüzey araştırması yaptığı ve Karkamış kazısında neden görev aldığı konusuna aşağıda detaylı şekilde yer verilecektir. Daha sonra altı yazarın İngiliz ekibi hakkındaki iddiaları değerlendirilecektir.

2.2.Karkamış Kazısı

Nehirlerin insanlığa bahşettiği medeniyetlerden biri olan Karkamış Antik Kenti, Fırat Nehri üzerinde kurulmuş önemli bir yerleşim yeridir. Türkiye-Suriye sınırının bitişiğinde Gaziantep ilinin içinde bulunan antik kent çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Tarih boyunca Hitit, Asur, Babil, Pers, Roma, Bizans ve Osmanlı gibi büyük devlet ve imparatorlukların önemli şehirlerinden biri olmuştur (Sönmez, 2012: 1082). Mısır, Suriye ve Anadolu ticaret yolları üzerinde bulunan kent eskiçağdan günümüze kadar ticaret anlamında da önemli bir yer olmuştur. Karkamış Kenti'ni ilk fark eden kişi 1699 yılında İngiliz şirketi adına Halep'te çalışan Henry Maundrell'dir. 18. yüzyılda Halep'te İngiliz konsolosu olarak görev yapan Alexander Drummond tarafından kentin planı ve bazı buluntularının çizimi yapılmıştır. 1876 yılında British Museum adına George Smith ve konsolos W. H. Sken, Karkamış'ta araştırmalarda bulunmuşlardır. Bu ikili buradaki araştırmaları esnasında buldukları antik kentin İncil'de geçen "Karkamış" olduğunu ileri süren ilk kişiler olmuşlardır. Karkamış'ın yeri bulunduktan sonra ilk kazıyı 1876'da G. Smith yapmıştır. G. Smith'in ani ölümüyle kazı çalışmalarını 1878-1881 yılları arasında İngiliz diplomat P. Hendorson yürütmüştür (Woolley, Lawrence, Hogarth, 1914: 1-9; Peker, 2005: 38).

Daha sonra bir süreliğine Karkamış'taki kazılara ara verilmiştir. British Museum müdürü Sir E. Maunde Thomson ve müzede görevli Asur-Babil uzmanı Dr. Wallis Budge aralarında yaptıkları görüşmede Hitit Krallığı'na ait önemli yerlerin kazılması ve tespit edilmesinin önemi üzerinde durmuşlardır. İngiltere'de o dönem Hititler konusunda uzman olan Hogarth bu görev için uygun görülmüştür. Müze, Hogarth'ı Hitit yerleşim yerlerini tespit etmek için Suriye ve Anadolu'ya göndermiştir. Hogarth, 1908 yılının ilkbaharında müze adına araştırmalara başladı. Gördüğü Hitit yerleşim yerleri hakkında yazdığı raporda Karkamış'ın öneminden bahsetti ve tekrardan kazılarının başlaması gerektiğini yazdı. British Museum, Hogarth'ın raporu doğrultusunda tekrardan kazıların başlamasını uygun gördü. Fakat Osmanlı Devleti'nin 1908 yılında yaşadığı sorunlardan dolayı kazı izni 1911 yılına kadar çıkmadı. 1911 yılının Mart ayında Hogarth kazı başkanı olarak yanına R. C. Thompson, T. E. Lawrence ve Gregori Antoniou'yu da alarak kazıya başladı (Woolley vd., 1914: 12). Kazı çalışmasına daha sonra kısa süreliğine de olsa G. Bell de katıldı. Arşiv belgelerinde Hogarth'a iki yıllığına Karkamış'ta kazı yapma izni verildiği anlaşılmaktadır. Osmanlı

hükümeti tarafından Hogarth'a kazı izni Rumi takvime göre 17 Şubat 1326 (2 Mart 1911) yılında verilmiştir (BOA, DH. İD, Dosya 129/ Gömlek 8: 08.05.1330).¹³ Hogarth ve ekibinin kazı çalışmalarında Karkamış Antik Kenti'nde önemli eserler ortaya çıkarılmıştır. Çıkarılan eserler Osmanlı Devleti'nin de dikkatini çekmiş ve bulunan eserlerin Müze-i Hümayuna getirilmesi ve Karkamış Antik Kenti'nin olduğu yerlerin devlet tarafından satın alınarak istimlaki istenmiştir (BOA, DH. İD, Dosya 129/ Gömlek 8: 08.05.1330).

Hogarth, Karkamış'taki ilk kazı çalışmaları esnasında bulduğu buluntular ve Karkamış'ın diğer antik yerleşim yerleriyle bağlantısı hakkında "Hittite Problems and The Excavation of Carchemish" başlıklı bir yazı yazdı. (Hogarth, 1911: 1-15). Kazıya başladıktan bir süre sonra kazı başkanlık görevini R. C. Thompson'a verdi ve Thompson da bu görevi ilk kazı sezonunun sonunda bıraktı. Daha sonra kazı başkanlığına C. Leonard Woolley getirildi. Hogarth'ın gözetiminde C. L. Woolley ve T. E. Lawrence kazıyı birlikte aralıklı şekilde 1914 yılına kadar sürdürdüler.¹⁴ I. Dünya Savaşı'nın başlamasına yakın, bölgede tansiyonun yüksek olması ve güvenlik problemlerinden dolayı İngiliz ekip kazı çalışmalarına son verdi. Karkamış kazısı hakkında verilen bilgilerden İngiliz bilim insanları Karkamış Antik Kenti'nin önemini erken fark ettiklerini ve çalışmalarda işinin ehli arkeologları görevlendirdikleri anlaşılmaktadır. Fakat C. Simpson, P. Knightley, H. V. F. Winstone, D. Fromkin, P. A. Mohs ve M. K. Öke, İngiliz ekibinin 1908'de yüzey araştırması ve antik kentte kazı yapmasında tesadüf olmadığını belirtmişlerdir. Yazarlara göre yüzey araştırması ve kazı çalışması istihbarat birimi tarafından tertiplendiği ileri sürülmekteydi. C. Simpson mektubunda Hogarth'ın, T.E. Lawrence'ı istihbarat için Karkamış'a gönderdiğini yazmıştır (Presgrove, 1979: 36). P. Knightley'le beraber yazdıkları eserde de Hogarth ve ekibinin Karkamış'taki faaliyetlerinin arkeolojik amaçla olmadığını casusluk için orda olduklarını iddia etmekteydi. İki yazara göre Hogarth ve ekibi Karkamış'ta kazı yaparken Suriye'de demiryollarını yapan Almanların faaliyetlerini izlemiş ve bununla ilgili istihbarat raporları tutmuşlardır (Knightley ve Simpson, 1969: 20-29). M. K. Öke, Karkamış'ta çalışan İngiliz ekibinin eğitilmiş ve soylu ajanlar sınıfından oluştuğunu düşünmekteydi (Öke, 2013: 12-15). D. Fromkin ve P. A. Mohs da arkeolog ekibin savaştan önceki yüzey araştırması ve kazı çalışmalarını istihbarat birimi adına bilgi toplamak için yapıldığını iddia etmişlerdir (Fromkin, 2001: s.171; Mohs, 2008: 14). H. V. F. Winstone, Hogarth'ın ekibiyle 1908'de Arabistan'da yüzey araştırması yapmasının nedeninin bölgede Deutsche Orient Gesellschaft bünyesinde çalışan Alman ekibini izlemek olduğunu yazmıştır

¹³ Kazı ruhsat izni Hogarth'a 6 Eylül 1326 (19 Eylül 1910) tarihinde verilmiş; fakat Hogarth'ın bazı mazur durumlardan dolayı izin tarihi 2 Mart 1911 yılına ertelenmiştir (BOA, DH. İD., Dosya 129/ Gömlek 8: 08.05.1330).

¹⁴ Hogarth'ın aniden kazı başkanlık görevini öğrencisine devredip ülkesine dönmesinde gizli işler çevirdiği şüphelerinin doğurmasına sebep olabilecek ihtimaller arasında gösterilebilir. Fakat Hogarth'ın başkanlık görevini bırakmasının nedeni 1909 yılında Ashmolean Müzesi'nde başlamış olduğu müdürlük görevinden kaynaklanmıştır. Görevinden dolayı uzun süre kazı çalışmalarında yer alamayacağı için kazı başkanlık görevini asistanına vermiştir.

(Winstone, 1982: 43). Ayrıca Winstone, Karkamış kazısında Hogarth ve ekibinin, İngiltere Dışişleri Bakanlığı koruması, The British Museum sponsorluğunda ve Director of Naval Intelligence (Amirallik İstihbarat Servisi) birimine bağlı çalıştıklarını ve kazı esnasında Hogarth'ın, T.E. Lawrence, G. Bell ve C. L. Woolley'i Almanları gözetlemek için görevlendirdiğini ileri sürmüştür (Winstone, 1982: 40-180; Winstone, 1978: 66, 111).

H. V. F. Winstone, Hogarth'ın kazı esnasında bir arkadaşına gönderdiği mektupta T. E. Lawrence'ın giyim kuşamında değişiklik olduğunu ve Araplara benzemeye başladığını yazdığını söylemektedir. Bu durumu da istihbarat göreviyle bağdaştırmıştır. Ona göre mektuptaki bilgilerden anlaşılacağı üzere T. E. Lawrence'ın Arap giysilerini giymesi ve Arap gibi davranmasının nedeni Türk istihbaratının dikkatini çekmeden bölgede istihbarat çalışması yapmaktır. T. E. Lawrence'ın bölgedeki akademik araştırmalarının da istihbarat amaçlı olduğunu iddia etmiştir (Winstone, 1982: 80, 83). Arşiv belgelerinde Karkamış kazısı başlamadan önce ve kazı esnasında Hogarth ve ekibinin Dışişleri Bakanlığı destek aldığı ve amirallik istihbaratı için çalıştığı konusundaki H. V. F. Winstone'nin görüşlerini destekleyecek herhangi arşiv belgesi bulunmamıştır. Karkamış kazısından sonra Hogarth amirallikte istihbarat subayı olarak çalışmıştır. H. V. F. Winstone'nin, macerayı ve şovu seven T. E. Lawrence'ı tam olarak tanımadığı için T. E. Lawrence'ın sahadaki garip ve tuhaf tavırlarını istihbaratla bağdaştırdığı anlaşılmaktadır.

C. Simpson, P. Knightley, M. K. Öke, E. G. Polat, D. Forkim, P. A. Mohs ve H. V. F. Winstone'nun bahsettikleri iddialar hakkında, İmparatorluk Savaş Müzesi, The British Library, The National Archive, Magdalen College ve Osmanlı arşivinde şu ana kadar herhangi bir doküman bulunmamıştır. Hogarth ve ekibinin Karkamış'ta istihbarat için bulunmadığını ve önceliklerinin kazı olduğunu rahat bir şekilde öğreneceğimiz arşiv belgeleri de bulunmaktadır. İngiliz ekibinin Karkamış'taki çalışmaları hakkında The British Museum arşivlerinde "Carchemish Excavations" başlığında çok sayıda doküman bulunmaktadır. Karkamış arşivinde; kazı notları, çizimler, Hogarth'ın müze müdürü F. Kenyon, T.E. Lawrence, C. L. Woolley, R. C. Thompsonla mektuplaşması ve Hogarth'ın kazıda değilken diğer kazı üyelerinin müze müdürü ve Hogarth ile yaptıkları yazışmalar yer almaktadır. Arkeologların yazışmalarında birinci önceliğin kazı çalışması olduğu anlaşılmaktadır. Kazı çalışmasının nasıl gittiği ve yaşanan sorunlardan bahsedilmiştir. İngiliz ekibinin, demir yolunu yapan Almanlardan haberdar oldukları da yazdıkları mektuplardan anlaşılmaktadır. Fakat amaçları Almanlar hakkında istihbarat toplamak değildir. Arkeologlar, Alman demiryolu şirketinin demiryolu ağını yaparken antik kente verecekleri tahribattan korkmuşlardır (Wilson, 1990: 77-147).¹⁵

¹⁵ The British Museum'da yer alan mektupların benzeri Magdalen College arşivinde de bulunmaktadır. MCA, P452/ARC/2/1, Letter from T. E. Lawrence to David George Hogarth 29 September 1913; P452/ARC/2/2, Letter from T E Lawrence to David George Hogarth 10 February 1912-1914 (Bu

İngiliz ekibinin Almanları izlemek ve istihbarat toplamak için Karkamış'ta olmadıkları gösteren başka kanıtlar da bulunmaktadır. İngiliz Ulusal Arşivi'nde (The National Archive) yer alan 1909-1914¹⁶ yıllarını kapsayan istihbarat raporlarında ne Hogarth'ın ne de ekibinden birisinin ismi geçmemektedir (TNA, FO:882/2, MC, 10:1-2: 01.01.1911-29.12.1916; TNA, FO:882/2, MC, 18:1-5: 15.04.1911-31.12.1918). İngiliz ekibinin çalışmaları hakkında bilgi veren diğer arşiv kayıtları The British Library arşivinde yer almaktadır. Arşiv kayıtlarında Bağdat demiryolunu yapan Almanların İngiliz mülkü olan Karkamış Antik kentine zarar vermemesini, Hogarth ve ekibinin haklarının korunması gerektiğine dair bilgiler yer almıştır. Kazının arkeoloji bilimi adına yapıldığını ve kazıda bulunan arkeolojik buluntulardan bahsedilmiştir (BL, IOR/L/PS/10/212, File, 211, November 1911 July 1914; IOR/L/PS/10/58, 2764, Bagdad Railway: German Activity, 25 May 1912; IOR/L/PS/10/58, 2764, Young To Sir G. Lowther, Aleppo, 28 October 1911; IOR/L/PS/10/845, 4368, 13.09.1910). The British Library arşiv kayıtlarında (1886-1914 yılları için) yapılan taramalarda Hogarth ve ekibine ait istihbarat raporları bulunmamıştır. Hogarth ve ekibinin savaş başlamadan önce istihbarat için resmi olarak çalışmadığını gösteren bir kanıt da eski Arap Büro çalışanı Albay Stewart Newcombe'in 1953 yılında bürodaki arkadaşı Ronald Storrs'a göndermiş olduğu mektuptan anlaşılmaktadır. S. Newcombe savaştan önce arkeolog ekibinin Arabistan'da M. I. (Askeri İstihbarat) için çalışmasının gülünç olduğunu ve gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir (Presgrove, 1979: 307). Hogarth'ın 1886'dan 1914 yılına kadar yazdığı mektuplarda ve günlüklerinde istihbarat için bilgi topladığı veya raporlar yazdığıyla ilgili şimdiye kadar bilgi bulunmamıştır. Mektup ve diğer notlarında genellikle arkeolojik eserlerden, Osmanlı Devleti'nde yaşanan olaylardan, karşılaştığı farklı insan topluluklarından ve keşif maceralarından söz etmiştir (MCA, P452/PER/; P452/ARC/3/).¹⁷ Hogarth'ın notlarından ve arşivlerdeki bilgilerden anlaşılacağı üzere 1886 ve 1914 yılları arasında yapmış olduğu akademik çalışmaların istihbarat birimi için olmadığı görülmektedir.

Hogarth'ın kazılarda tuttuğu günlükleri üzerine çalışan arkeolog Peter Lock, Hogarth ve ekibi hakkında savaştan önce ajan olarak çalıştıkları iddiaların Avrupa'da 1960 yıllarından itibaren ortaya atıldığını söylemiştir. Bu iddiaların doğmasına ise İngiltere'nin emperyalist politikasının neden olduğunu belirtmiştir. İngiliz arkeologların da devletlerinin bünyesinde akademik araştırma yaptıkları için ajan gözüyle bakıldığını yazmıştır (Lock, 1990: 194). P. Kingley ve C. Simpson'un, Hogarth ve ekibi hakkındaki iddialarına ilk eleştiri The British Museum'dan gelmiştir. Müzenin Batı Asya Antik Eserler müdürü R. D. Barnett 16

mektup için sadece yazıldığı gün belirtilmiştir. Yazıldığı yıl kesin bilinmediği için arşiv çalışanları mektubun 1912-1914 yılları arasında yazıldığını düşünmektedirler. Lawrence, Hogarth'a yolladığı mektuplarda kazının nasıl gittiğine ve hangi buluntuların bulunduğuna dair bilgi vermiştir. Mektupların içinde istihbarat bilgisi yer almamaktadır.

¹⁶ İngiltere'nin Ağustos 1914 yılında savaşa katılmasıyla T. E. Lawrence ve C. L. Woolley 1914 Ekim'inde istihbarat için çalışacaklar.

¹⁷P452/PER/ ve P452/ARC/dosyalarında Hogarth'ın 1880-1914 yılları arasında tuttuğu günlükleri yer almaktadır. Kaynakça kısmında günlüklerin isim ve yılları verilmiştir.

Ekim 1969'da The Times Literary Supplement gazetesine yazdığı "T. E. Lawrence and The British Museum" başlıklı yazıyla Kingleyt ve Simpson'un iddiaların cevap vermiştir. Müzenin eskiden beri antik kente önem verdiğini ve Hitit uzmanı olan Hogarth bu göreve layık olduğu için atandığını söylemiştir. Müze bünyesinde Karkamış antik kentinde çalışan Hogarth ve T. E. Lawrence'in amaçlarının kazıdan başka bir şey olmadığını yazmıştır. Arkeologların istihbarat bilgisi toplamak ve Alman demiryolu şirketini izlemek için bölgede oldukları hakkındaki iddiaların asılsız olduğunu belirtmiştir (Barnett, 1969: 1210-1211).

Araştırmacı John E. Mack, Hogarth'ın istihbaratla resmi olarak ne zaman çalıştığı konusunu açıklığa kavuşturmak için 18 Mart 1965 yılında Hogarth'ın oğlu Williamla görüşme yapmıştır. William, babasının kendisine karşı hep açık sözlü olduğunu savaştan önce babasının resmi olarak istihbarat adına çalışmadığını belirtmiştir. Babası ve T.E. Lawrence'in gayri resmi olarak ülkelere bilgi sağlayabileceklerini bunun da o dönem için doğal olarak karşılanması gerektiğini belirtmiştir (Mack, 1998: 102). Prof. Dr. Caroline Barron, dedesinin savaştan önce istihbaratla derin ve resmi bir bağlantısının olacağını düşünmediğini söylemiştir (Prof. Dr. Caroline Barron'la yapılan kişisel görüşmeden, 02.03.2023). William ve kızı Caroline'nin, Hogarth ve ekibi hakkındaki görüşleri doğru olma ihtimali yüksektir. Savaş başlamadan önce Orta Doğu'da güçlü istihbarat ağına sahip İngiliz istihbaratı bazen Hogarth ve ekibine danışmış olabilir. Fakat istihbarat biriminin doğrudan ve derin istihbarat bilgisini kanalize etmek için arkeolog ekibini ihtiyaçları için kullandıklarına dair şu ana kadar bilgi bulunmamıştır.

Hogarth'ın 1908'deki yüzey araştırması ve Karkamış'ta görev almasının üç önemli sebebi olduğu görülmektedir. Birincisi yaşadığı dönemde İngiltere'de Hitit Uygarlığını bilen akademisyenlerden birisi olması, ikincisi bölge hakkında bilgi sahibi olması ve üçüncüsü bölgenin dillerini bilmesidir. Bu üç özellik kazı başkanı olarak atanmasını sağlamıştır. Hogarth ve çalışma arkadaşlarının ülkelere döndüklerinde dışişleri bakanlığına, resmi kurumların vermiş olduğu bir davette, parti toplantılarında veya devlet zirvesindeki aile dostları arasındaki ziyaretlerinde çalıştıkları bölgelerde yaşanan gelişmeler hakkında bilgi vermiş olabilirler. Savaş öncesinde devlet kurumlarına veya resmi yetkiye sahip dostlarına sağlamış oldukları bilgiler onları resmi ajan statüsüne koymamaktadır. Sadece istihbarat birimine gayri resmi bilgi sağlayan iletişim kanalını oluşturmaktadır.

2.3. İstihbarat ile Resmi Bağlantısının Başlaması

İngiltere'nin Ağustos 1914 yılında savaşa katılmasıyla düşman kuvvetlerine karşı yapılacak hareketlerin planlaması ve bilgi akışının sağlanması için her alanda nitelikli insan gücüne ihtiyaç vardı. Arabistan topraklarında Osmanlı ve Almanlara karşı yapılacak girişimler için bu coğrafya üzerine bilgi birikimine sahip araştırmacılara da gerek duyulmuştur. Arabistan konusunda yeterli bilgi ve tecrübesi olan Hogarth ve ekibi belki de başvurulacak ilk kişiler arasında olmuşlardır. İngiltere'nin savaşa katılmasından kısa süre sonra C. L. Woolley ve T.

E. Lawrence istekleri üzerine ve Hogarth'ın desteğiyle, 14 Aralık 1914'te Savaş Ofisi'ne (War Office) bağlı askeri istihbarat birimine yardım etmek için Kahire'de görevlendirilmişlerdir (Knightley ve Simpson, 1969: 45). Hogarth eski dostu ve savaş döneminin ilk yıllarında Dışişleri Bakanı E. Grey'e mektup göndererek savaşta ülkesi için çalışmak istediğini yazmıştır. E. Grey eski dostunun isteğini kabul etmiştir (Cournety, 1931: 42). E. Grey ve W. R. Hall'ın destekleriyle Hogarth 1915 yılında amirallik istihbarat biriminde subay olarak göreve başladı ve aynı yıl içinde istihbarat birimine bağlı olarak Kahire ve Londra arasında gidip gelmekteydi. Arap kabileleri, Türkler ve Arabistan topografyası hakkında askeri birimlere yazılar yazmaktaydı. Daha sonra 1915 yılında Hogarth'ın tavsiyesi ile G. Bell de Kahire'ye gelmiştir. G. Bell ve Hogarth birlikte istihbarat birimi için yazılar hazırlamışlardır (MEC, File 1, 1/14: 09.08.1915; Winstone, 1978: 66-199; Wilson, 1990: 232).

Hogarth, 1916 yılında kısa süreliğine Arap Bürosu'na vekil müdür olarak atanmıştır. Aynı yıl içinde müdürlük görevinden istifa edip amiralliğin istihbarat birimine bağlı kalarak Kahire'de kalmış ve Arap Bürosu personeline de yardım etmiştir. Savaş esnasında ve savaş sonrasında Arabistan, Anadolu ve Mezopotamya coğrafyası hakkında istihbarat birimleri için bilgiler sağlamıştır. Geçmişte bu bölgelerde yapmış olduğu araştırmalar esnasında görmüş olduğu halklar, şehirler ve coğrafi şekiller hakkında tuttuğu notlarını (günlüklerini) istihbarat birimiyle savaş esnasında paylaştığı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. İstihbarat raporlarını hazırlayan kişiler Hogarth'ın günlüklerinde geçen bilgilerden faydalandıklarını belirtmişlerdir (BL, IOR/L/MIL/17/15/41/6, 1917: 386, 396, 397; IOR/L/PS/20/C189, June 1920; IOR/L/MIL/17/15/22, 1919: 10; IOR/L/MIL/17/16/2/1, 1917: 731; IOR/L/MIL/17/16/2/2, 1917: 424).

T. E. Lawrence ve G. Bell'in aksine Hogarth savaş esnasında sahada çalışmamıştır. Yaşının ileri olması, bilgi seviyesi yüksek ve değerli bir bilim adamı olması savaş sahasında görev yapmasına engel olacak ihtimaller arasında gösterilebilir. Sahada çalışmadığı için de savaş bölgelerinde yaşanan gelişmeler ve yaşanan olaylar hakkında az sayıda istihbarat raporu bulunmaktadır. İstihbarat subaylığı görevini savaşın bitimine kadar sürdürmüştür. Aldığı subaylık rütbesini sadece savaş döneminde kullanmıştır. İstihbaratla resmi teması 1915'te başlayıp 1919 yılına kadar devam etmiştir. 1919 yılında siyasi ve askeri operasyonlardan elini çekerek müzedeki görevine devam etmiştir. Savaş döneminde; resmi olarak tuttuğu raporlar, İngiltere'nin Orta Doğu'daki siyasi ve ekonomik avantajlarının korunması için yazdığı bildiriler arşiv belgelerinde bulunmaktadır. Hogarth'ın istihbaratla resmi ilişkisi beş yıl gibi kısa süreli olup ülkesi adına Arabistan topraklarında istihbarat subayı olarak çalışmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada yeni bulgularla, Hogarth ile ilgi geçmişte ileri sürülen çok sayıda yanlış bilgi düzeltilmiştir. Hogarth'ın hayatı konusunda bilgi olmadığı ve gizli bir karakter olduğu hakkında bazı iddiaların yanlış olduğu gösterilmeye

çalışılmıştır. Aktarılan bilgilerden Oryantalist Hogarth'ın yaşantısı, ailesinin kimlerden oluştuğu ve nerelerde okuduğu tespit edilmektedir. Ortaya konulan bilgilerle Hogarth'ın gizli bir yaşantısının olmadığı açıklığa kavuşturulmuştur. Akademik kariyeri boyunca Orta Doğu ve Yunanistan'da çok sayıda arkeolojik kazı ve yüzey araştırmasına katılmıştır. Yayınladığı eserler ve yaptığı çalışmalarla 19. ve 20. yüzyılda arkeoloji bilimin gelişmesine katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Akademik yazıları Orta Doğu tarihi için de önem taşımaktadır. Bazı eserlerinde tanık olduğu tarihi olaylardan ve Osmanlı toplumundan bahsetmektedir. Kendi gözlemleriyle aktarmış olduğu bilgiler birinci elden kaynak niteliğindedir.

Hogarth ve ekibindeki bazı kişilerin savaştan önce istihbarat elemanı olarak çalıştıkları iddia edilmişti. Özellikle İngiliz ekibinin 1886-1914 yılları arasında Ortadoğu'daki akademik çalışmalarının nedeninin istihbarat birimine bilgi sağlamak için olduğu ileri sürülmekteydi. Ortaya atılan iddialar ele alınarak detaylı şekilde incelenmiştir. İleri sürülen iddialar hakkında arşiv bilgilere ulaşılmamıştır. Arkeolog ekibi hakkında ortaya atılan iddiaların tutarsız ve dayanıksız bilgilerden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Hogarth ve ekibindeki arkadaşlarının akademik çalışmalarını istihbarat birimine bilgi toplamak için yapmadıkları ve arkeolog ekibin 1914 yılının ortasına kadar istihbaratla resmi bağlantılarının olmadığı gerçeği ortaya çıkarılmıştır.

Ayrıca Hogarth ve ekibindeki kişilerin istihbaratla resmi ilişkilerin ne zaman ve nerede başladığı konusu da aydınlatılmıştır. Hogarth'ın ekibinde yer alan bazı kişiler 1914 yılında Hogarth'ın tavsiyesiyle istihbarat birimine girmişlerdir. Hogarth da eski dostlarının desteğiyle 1915 yılında amirallik istihbarat biriminde çalışmaya başlamıştır. Aynı yıl içinde istihbarat birimlerine bilgi sağlamak için Mısır'da görev almış; savaş bitimine kadar Mısır'daki görevine devam etmiştir. Görevi esnasında İngiltere'nin Orta Doğu çıkarlarını korumak için rapor ve bildirimler yazmıştır. 1919 yılında istihbarat elemanı görevini bırakarak akademik yaşamına geri dönmüştür. İstihbaratla resmi bağlantısı beş yıl gibi kısa bir süreliğine olmuştur. Makalede verilen bilgiler sayesinde Hogarth'ın hayatı ve istihbaratçılığı üzerine yapılan tartışmalara, ortaya atılan iddialara ve puslu kalmış yerlere ışık tutularak bu konudaki sorunlara açıklık getirilmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kayıtları

British Library (BL)

India Office Record:

IOR/L/MIL/17/5/3321, 18.04.1919.

IOR/L/MIL/17/15/41/6, A Handbook of Mesopotamia, Volume IV, Northern Mesopotamia and Central Kurdistan, prepared by Admiralty and War Staff Office, April, 1917, s.386,396,397.

IOR/L/MIL/17/16/2/1, 'Gazetteer of Arabia Vol. I, 1917, s.731.; Dosya: IOR/L/MIL/17/16/2/2, 'Gazetteer of Arabia Vol. II, 1917, s.424.

IOR/L/PS/10/212, File, 211.

- IOR/L/PS/20/C189, June 1920; Dosya: IOR/L/MIL/17/15/22, Kurdistan and the Kurds, 1919, s.10.
- IOR/L/PS/10/212, File, 211, November 1911 July 1914.
- IOR/L/PS/10/58, 2764, Bagdad Railway: German Activity, 25 May 1912.
- IOR/L/PS/10/58, 2764, Young To Sir G. Lowther, Aleppo, 28 October 1911.
- IOR/L/PS/10/845, 4368, 13.09.1910.
- IOR/R/20/A/156 Encloseru to 51, From Hogarth to Lord Chelmsford, 2 August 1916.
- IOR/R/20/A/1569 File 121, Enclosure No. 2, Serial No. 8, D.G. Hogarth, Arab Bureau , First Report, 1 May 1916.
- Oxford University, Magdalen College Archive (MCA), Papers of David George Hogarth, 1860s-2017
- P452/ARC/2/1, Letter from T E Lawrence to David George Hogarth 29 September 1913.
- P452/ARC/2/2, Letter from T E Lawrence to David George Hogarth 10 February 1912-1914.
- P452/ARC/3/1, 1894-1894, 1894 Dig Diary Volume: Deir-el-Bahri (Egypt) and Trebizond (Asia Minor),
- P452/ARC/3/2, 1894-1894, 1894 Diary of Journey from Adana to Trebizond (Asia Minor),
- P452/ARC/3/3, 1895-1896, Dig Diary for Faiyum (southwest of Cairo, Egypt),
- P452/ARC/3/9, 1908, Diary of First Reconnaissance Visit to Carchemish [Karkemish]. (Turkish/Syrian border).
- P452/OTH/1/4, The Geographical Journal" Obituary of David George Hogarth, 1927
- P452/OTH/3/1/2.
- P452/PER/1/4, 3 Jan-4 Nov 1887 Asia Minor and Greece.
- P452/PER/1/6, 7 Jul-25 Sep 1888, Greece, Cyprus, Italy diary 1887-1888.
- P452/PER/1/5, 13 Dec 1887-7 Jul 1888, Greece, Cyprus, Italy diary 1887-1888.
- P452/PER/1/7, 13 Jun-27 Aug 1891, Untitled diary, Turkey, 1891.
- P452/PER/4/4/5, Naval Commission
- Oxford University, St Antony's College Middle East Centre Archive, (MEC) David George Hogarth Collection,
- File 1, 1/4, Letter from D.G. Hogarth to His Mother, Cairo, 09.08.1915
- File 4: 4/12, Letter from D.G. Hogarth to Laura, Paris, 23.03. 1919.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA):**
- Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO.) Dosya 3819/ Gömlek 286414, Hicri Takvim, 03.11.1328 Miladi Takvim, 06.11.1910.
- Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO.) Dosya 4069/ Gömlek 305123, Hicri Takvim, 21.08.1330. Miladi Takvim, 05.08.1912.
- Dahiliye İdare (DH. İD.) Dosya 28/ Gömlek 11, Hicri Takvim, 19.03.1329, Miladi Takvim, 20.03.1911.
- Dahiliye İdare (DH. İD.) Dosya 129/ Gömlek 8, Hicri Takvim 08.05.1330, Miladi Takvim 12.04.1912.

Dahiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT.) Dosya 214/ Gömlek 36, Hicri Takvim, 03.09.1311, Miladi Takvim, 10.03.1894, s. 1-24.

Dahiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT.) Dosya 2067/ Gömlek 16, Hicri Takvim, 03.11.1311, Miladi Takvim, 08.05.1894.

Dahiliye Şifre Kalemi (DH. ŞFR.) Dosya 165/ Gömlek 103, Rumi 13.02.1310, Miladi Takvim, 25.04.1894.

Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) Dosya 2218/ Gömlek 8, Miladi Takvim 08.09.1915.

İrade Maarif (İ. MF.) Dosya 16/ Gömlek 51, Hicri Takvim, 28.10.1328, Miladi Takvim, 02.11.1910.

İrade Maarif (İ. MF.) Dosya 20/ Gömlek 8, Hicri Takvim, 18.08.1330, Miladi Takvim, 02.08.1912.

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) Dosya 1168/ Gömlek 13, Hicri Takvim, 14.03.1329, Miladi Takvim, 15.03.1911.

The National Archive (TNA)

Admiralty:

ADM, 337/120/308, s. 156.

Foreign Office:

882, ARB/15/2, Hall to Clayton, 20 December 1915.

882/2, MC, 10:1-2 (01.01.1911-29.12.1916).

882/2, MC, 18:1-5 (15.04.1911-31.12.1918)

Kişisel Görüşmeler

Dr. Lucy Smith ile yapılan görüşme, 24.01.2023.

Prof. Dr. Caroline Barron'la yapılan görüşmeler, 2021-2023.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Aldington, R. (1955). *Lawrence of Arabia: A Biographical Inquiry*, Collins, London.

Aydın, A. (2020). İngiliz Oryantalist E.H. Palmer ve Arapça Ders Kitapları, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C. 9, S. 1.

Boyar, E. (2002). British Archaeological Travellers in Nineteenth Century Anatolia: Anatolia 'Without' Turks, *Eurasian Studies*, 1-1.

Breasted, H., J. (1928). Obituary: David George Hogarth, *Geographical Review*, Vol. 18, No. 1, January.

Courtney, E., J. (1931). *An Oxford Portrait Gallery*. London: Published By Chapman & Hall Ltd.

Fromkin, D. (2001). *A Peace to End All Peace, The Fall of The Ottoman Empire and The Creation of The Modern Middle East*, New York: Henry Holt and Company.

Garnett, D. (1938). *The Letters of T. E. Lawrence*, Oxford: Alden Press.

Gill, D. (2004). "Hogarth, David George 1862-1927", *Oxford Dictionary of National Biography*, vol 27, H. C. G. Matthew (Ed.), Brian Harrison, In Association With The British Academy : From The Earliest Times To The Year 2000 , Oxford: Oxford Press .

Grenfell, P., B., Hunt, S. A., Hogarth, G. D., (1900). "Fayum Towns and Their Papyri, London: The Egypt Exploration Fund (E.E.F.).

- Hall, R., H. (1928). David George Hogarth: Died Nov. 6, 1927, *The Journal of Egyptian Archaeology*, May, 1928, V. 14, No. 1/2.
- Hogarth, G., D. (1889). *Devia Cypria, Notes of an Archaeological Journey in Cyprus in 1888*, Fellow of Magdalen College, London: Late Craven Fellow in The University of Oxford, Henry Frowde, Amen Corner, E. C.
- Hogarth, G., D., Munro, R., A., J. (1893). *Modern and Ancient Roads in Eastern Asia Minor*, Royal Geographical Society, Volume III, London.
- Hogarth, G., D. (1896). *The Wandering Scholar In The Levant*, 2.Edition, London: Printed by Jhon Murray.
- Hogarth, G., D. (1902). *The Bagdad Railway*, *The National Review*, Volume XXXIX, March to August, s. 462-473.
- Hogarth, G., D. (1910). *Accidents of an Antiquary's Life*, London: Printed by Macmillan Company.
- Hogarth, G., D. (1911). *Hittite Problems and the Excavation of Carehemish*, *The British Academy*, Volume 5, London: Oxford University.
- Hogarth, G., D. (1915). *Geography of The War Theatre in The Near East*, *The Geographical Journal*, Volume XLV, JUNE, NO:6, 457-467.
- Kenton, G., F. (1967). *David George Hogarth 1862-1927*, *The Dictionary of National Biography: 1922-1930*, George Smith, J. R. H Weaver (Ed.), London: Oxford University Press.
- Knightley, P., Simpson, C. (1969). *The Secret Lives of Lawrence of Arabia*, New York: McGraw Hill Book Company.
- Lock, P. (1990). *D.G. Hogarth (1862-1927) A Specialist in the Science of Archaeology*, *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 85.
- Mack, E., J. (1998). *A prince of Our Disorder, The Life of T. E. Lawrence*, London: Harvard Press.
- Mohs, A., P. (2008). *Military Intelligence and the Arab Revolt, The First Modern Intelligence War*, New York: Routledge.
- Öke, M., K. (2013). *Ajanların Gizli Tarihi*, *Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı*, İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Peker, H. (2005). *Karkamış Krallığı*, *Arkeo Atlas Dergisi*, Sayı 4, s.38.
- Perry, A., J. (2000). *Rediscovering D.G. Hogarth: A Biographical Study of Oxford's Near Eastern Archaeologist and World War I Diplomat*, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Faculty of the Graduate School of the State University of New York at Buffalo, Master Thesis, New York.
- Polat, G., E. (2022). *Yayılmacı Politikada Arkeolojinin Kullanımı: David Hogarth Örneği (1876-1918)*, *Amisos*, C. 7, S.13.
- Polat, G., E. (2022). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeologların Casusluk Faaliyetleri (1876-1918)*, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Presgrove, A., B. (1979). *Britain and The Middle East, 1914 – 1921 A Study In Personal Policy-Making*, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, The Florida State University College of Arts And Sciences, Florida.

- Sönmez, E., M. (2012). Karkamış'ta Yerleşmenin Tarihsel Gelişiminde Etkili Coğrafi Faktörler ve Antik Karkamış Şehri, Gaziantep University Journal of Social Sciences (<http://jss.gantep.edu.tr>),11(4),s.1082.
- T.L.S. Thursday 16 October 1969, Times Literary Supplement, No :3529, R.D. Barnett, T.E. Lawrence and The British Museum, s.1210-1211, <https://archive.org/search?query=Times+Literary+Supplement+1969>, Erişim Tarihi: 06.05.2022.
- Waterhouse, H. (1986). The British School at Athens: The First Hundred Years, The British School at Athens Supplementary Volumes, No. 19.
- Westrate, B. (1992). The Arab Bureau: British Policy in The Middle East 1916-1920, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Wilson, J. (1990). Lawrence of Arabia, The Authorized Biography of T.E. Lawrence, New york: Atheneum.
- Winstone, H., V., F. (1978). Gertrude Bell, London: Published by Jonathan Cape.
- Winstone, H., V., F. (1982). The illicit Adventure: The Story of Political and Military Intelligence in the Middle East From 1898 to 1926, London: Published by Jonathan Cape.
- Woolley, L., C., Lawrence, E., T., Hogarth, G., D. (1914). Carchemish: Report on the Excavations at Djerabis on Behalf of the British Museum, Part 1: Introductory, London Trustees of the British Museum. London: Printed By Order of The Trustees Sold at The British Museum.
- Yüce, S. (2015). Britanya'nın Ortadoğu Politikası ve Gertrude Bell, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi SBE, Karabük.

İnternet Kaynakları

- GB/1/1/1/28/4, Letter from Gertrude Bell to her stepmother, Florence Bell, 16 March, 1919, <https://gertrudebell.ncl.ac.uk/gb-1-1-1-28-4>, Erişim Tarihi: 02.05.2021.
- GB165-0147-Hogarth Collection, <https://www.sant.ox.ac.uk/sites/default/files/gb165-0147-hogarth-collection.pdf>. Erişim Tarihi: 02.07.2020.
- <http://bsahistory.blogspot.com/2008/02/oxford-and-craven-university.html>. Erişim Tarihi: 01.05.2021.
- <https://www.britishempire.co.uk/maproom/dghogarth.htm>, Erişim Tarihi: 04.07.2020;
- Hogarth Conference, Magdalen College (online) 23 January 2021, Magdalen College, Oxford, <https://www.youtube.com/watch?v=36FfMzXrogU> Erşim Tarihi: 04.05.2021
- National Library of Australia, "Death of Archeologist" The Brishbane Courier, 8 November 1927; <https://www.nla.gov.au/search?keys=hogarth>, Erişim Tarihi: 04.09.2021

Ekler

Hogarth'ın Gençliği 1887

Oxford University, Magdalen College Archive, P452/PER/3.2 Young Hogarth.

Soldan Saęa: T.E. Lawrence, D.G. Hogarth, A.G.C. Dawnay, Mısır Kahire
1918.

Oxford University, Magdalen College Archive, P452/PER/3.2.